

Lagboken 250 år

1759 - 2009

Utställning i Riksdagsbiblioteket, Auroragatan 6

15.10. - 31.12.2009

Lagboken 250 år

År 1759 utkom den första tryckta finskspråkiga lagboken. I år har det alltså förflutit 250 år sedan "Ruotzin Waldacunnan Laki hyväxi luettu ja wastan otettu Herrain Päivillä vuonna 1734" utkom i Åbo. Denna utställning ger en överblick över uppkomsten av den finskspråkiga lagboken – en skiftesrik och färggrann historia.

De första finska översättningarna på 1500–1600-talen

Den första finska översättningen av den allmänna lagen, Kristoffers landslag från år 1442, färdigställdes i slutet av 1500-talet. Det var sannolikt Martinus Olai (herra Martti) som översatte lagen. Sju kopior av denna handskrivna översättning finns bevarade. På utställningen presenteras dokumentkopior av s.k. Juustens kodex, som finns i Nationalbibliotekets förvar.

Följande översättning av landslagen producerades av den österbottniske kyrkoherden Ljungo Thomasson. Denna finska översättning blev färdig år 1601, och kung Karl IX lät trycka två provark av den. Översättningens tryckningsarbete fortskred dock inte efter kungens död, eftersom hans efterträdare betraktade det hela som ett onödigt projekt. Förutom landslagen översatte Ljungo Thomasson även Magnus Erikssons stadslag.

På 1640-talet tros Jöns Kurck, president för Åbo hovrätt, ha varit initiativtagare till ett projekt som strävade efter att låta översätta och trycka både landslagen och stadslagen. Kurck antas också ha fått drottning Kristinas godkännande för sitt projekt. Själva översättningsarbetet anförtroddes Abraham Kollanius, och år 1648 var översättningen klar. Den fick dessvärre hård kritik av en kommitté som tillsatts för att granska översättningen, och till slut gavs två av kommittémedlemmarna i uppgift att göra om hela arbetet. Efter att de hade fått sin översättning färdig fanns det alltså två finska översättningar av lagen. Bägge dessa översättningar förblev dock otryckta, och endast Kollanius manuskript har bevarats för senare generationer.

En viktig milstolpe var Gustaf II Adolfs krigsartiklar, en militär strafflag, som utgavs år 1642 i finsk översättning av Hartvig Speitz. Speitz publicerade krigsartiklarna på egen bekostnad i hela två upplagor. Hans syfte var att göra de finska soldaterna medvetna om vilka gärningar som enligt den dåvarande lagen var straffbara. Krigsartiklarna blev på sätt och vis den första tryckta finskspråkiga lagboken från ett visst rättsområde.

Finska språkets ställning på 1500–1700-talen

På 1500-talet och ännu en bit in på 1600-talet behärskade även tjänstemännen finska. Svenskan började emellertid stegvis vinna terräng och snart försvenskades hela tjänstemannakåren. Denna utveckling, som fick sin början på 1600-talet, tog fart på allvar under 1700-talet. Det väckte upprörda känslor hos befolkningen att män som varken var förtroagna med landets förhållanden eller behärskade dess språk utnämndes till tjänstemän. På lantdagarna kom bönderna och prästerna med åtskilliga förslag om hur man kunde förbättra situationen.

Vid 1738 års lantdag krävde bönderna att alla deras tjänstemän borde kunna finska. I sitt svar påpekade kungen att han redan tidigare hade befallt att 1734 års lag och de övriga förordningarna som var nödvändiga för den finska gemensamma befolkningen skulle översättas till finska. Kungen lovade dessutom att utnämna män som behärskade det finska språket till domare och andra tjänstemän i Finland, närhelst omständigheterna och den sökandes övriga kunskap och tjänsteår så tillät. Det sistnämnda löftet hade dock ingen praktisk betydelse under de rådande förhållandena.

1759 års lagbok

Efter att kungen hade gett sitt allmänna samtycke till förslaget att översätta lagen till finska, var länssekreterare Samuel Forseen den första som tog itu med att översätta 1734 års lag. Arbetet löpte snabbt, och Forseen färdigställde sitt manuskript redan år 1738. Kungen beordrade att manuskriptet skulle granskas av Åbo hovrätt. Efter många om och men tvingades hovrätten i början av 1750-talet konstatera att den inte hade hunnit, och inte skulle komma att hinna, granska manuskriptet. Hovrätten föreslog för kungen att någon kunde tillåtas publicera manuskriptet som ett privat verk. Domstolarna skulle dock i stället för den finska översättningen alltjämt tillämpa endast den svenskspråkiga lagen, som hade godkänts av ständerna och fastställts av kungen. Kungen godkände hovrättens förslag, och därmed fick den finskspråkiga lagboken endast en inofficiell ställning.

Forseen fick aldrig se sitt manuskript i tryckt form och han fick heller aldrig något arvode för sitt arbete. Varken Forseen själv eller, efter hans bortgång, sonen Fredrik fick trots begäran någonsin manuskriptet tillbaka. Hovrätten motiverade sin vägran att överlåta manuskriptet med att granskningen fortfarande inte hade slutförts. Många år senare överlät hovrätten slutligen manuskriptet till Forseens svärson, Erik Johan Paléen.

Erik Johan Paléen antas ha utformat ett nytt manuskript på basis av svärfaderns ursprungliga översättning med beaktande av de anmärkningar som olika instanser senare hade infogat i denna. Paléens manuskript, som låg till grund för den kommande lagboken, har dock försvunnit. Däremot finns Forseens ursprungliga manuskript i tryggt förvar på Nationalbiblioteket. På utställningen visas kopior av detta manuskript.

Paléen fullbordade sitt arbete år 1756, varvid kungen beviljade honom tio års privilegium att låta trycka den finskspråkiga lagboken. Paléen, som bodde i Stockholm, överförde sitt privilegium på den förmögne hovrättsaktuarien Georg Salenius i Åbo. Salenius ingick ett avtal om lagboksprojektet med boktryckaren Merckell. Därmed utgavs lagboken äntligen, nästan

20 år efter att Forseen hade färdigställt sin översättning till finska.

Upplagans storlek är inte känd. I ett skede cirkulerade beställningslistor för att samla in 1 000 beställningar, men projektet slutfördes aldrig. I litteraturen nämns att upplagestorleken var liten. Priset var enligt vissa uppgifter 6 koppardaler. Boken innehåller 313 sidor, ett register och "Muutammat yhteiset Oijen-nus nuorat", dvs. Olaus Petris domarregler från 1530-talet.

Med anledning av utställningen har Riksdagsbiblioteket samlat in information om de exemplar av lagboken som ännu finns i Finland. Böckerna har efterlysts bland annat på bibliotekets webbplats och med hjälp av tidningsannonser. Vid invigningen av utställningen känner vi till 39 volymer, av vilka tio visas på utställningen. Vi har för avsikt att fortsätta kartläggningen av 1759 års lagböcker och tar med tacksamhet emot information om ytterligare lagboksexemplar som inte ännu kartlagts.

Även om lagboken aldrig fick officiell ställning spelade den ändå en betydande roll. Rättssökande som inte förstod svenska kunde med hjälp av den finskspråkiga lagboken få klarhet i lagens stadganden. Den finska översättningen underlättade också tjänstemännens arbete avsevärt. Dessutom kom den att fungera som stöd och instruktion i språkliga frågor i fortsättningen i takt med att förordningar och kungörelser översattes till finska.

1800-talets lagböcker

Alexander I meddelade i sin regentförsäkran på Borgå lantdag att han stadfäste landets religion och grundlagar samt ständernas och alla invånares rättigheter och skyldigheter. 1734 års lag förblev i kraft i Finland. Landets officiella språk var och förblev svenska. I slutet av det svenska väldet hade finskans försvagade ställning lett till att befolkningen hade indelats i två grupper: den bildade svenskspråkiga överklassen, som förutom adeln omfattade tjänstemännen och de förmögna borgarna, och de finskspråkiga, som utgjorde landets största befolkningsgrupp.

Bland akademikerna i Åbo hade emellertid ett intresse för det finska språket och den finska litteraturen börjat spira, liksom också en vilja att utveckla språket för folkbildningsarbetets behov. Matthias Calonius, som var en betydande rättslärare och hörde till fennofilerna, gav år 1808 ut en ny upplaga av den finskspråkiga lagen från år 1734. De följande upplagorna av Calonius lagverk utkom åren 1822 och 1826.

I de akademiska kretsarna började man också diskutera om att utveckla den finska kulturen och återuppväcka nationalkänslan. Efter att universitetet flyttades till Helsingfors år 1828 fortsatte diskussionen framför allt inom Lördagssällskapet, som grundades av studerande och unga lärare vid universitetet. Många av medlemmarna i Lördagssällskapet var senare med om att grunda Finska Litteratursällskapet (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), som kom att spela en viktig roll som utgivare av lagböckerna.

Inom Finska Litteratursällskapet hade man redan en längre tid planerat att översätta och publicera 1734 års lag på nytt. År 1861 kontaktade generalguvernör, greve Berg sällskapet och hörde sig för om möjligheten att översätta lagarna, varpå man beslöt att ta itu med översättningsprojektet. Finansieringsfrågan löste sig i och med att Alexander II godkände planen och beviljade 5 000 rubel ur statens medel för dess verkställande.

Lagarna översattes av kyrkoherden Gustaf Cannelin. Åren 1865 och 1867 utgavs genom Finska Litteratursällskapets för-

sorg två små provupplagor av lagboken. Det betydande lagverket "Ruotsin Waltakunnan Laki. Hyväksytty ja noudatettavaksi otettu Waltiopäivillä vuonna 1734. Ynnä niiden lisäysten, muutosten ja selitysten kanssa, jotka owat woimassa Suomen Suuriruhtinaanmaassa", som redigerades av professor Jaakko Forsman, utkom i sin tur år 1877. Verket innehöll förutom lagtexter också alla förordningar som hade utfärdats fram till slutet av år 1875. Forsmans verk var den första fullständiga finskspråkiga lagboken, och kom att ligga till grund för lagböckerna ända fram till 1950-talet.

1900-talet och Juristförbundets lagböcker

Finska Litteratursällskapet gav ut sin lagbok från slutet av 1800-talet ända fram till 1950-talet. Lagboken utkom dock inte regelbundet och hade ett högt pris, varför det småningom stod klart att den måste förnyas. Finlands Juristförbund åtog sig uppgiften efter att år 1954 ha ingått ett avtal med justitieministeriet om utgivningen av lagboken. Den nya lagboken utkom i två delar: en allmänrättslig och en offentlighetsrättslig del, som publicerades växelvis vart annat år. År 1955 utgavs den första upplagan av det finskspråkiga Suomen Laki I -verket, medan den första upplagan av Suomen Laki II utkom år 1956. Den första upplagan av den svenskspråkiga versionen Finlands Lag utkom år 1963. Den ämnesvisa systematiken i den nya lagboken avvek fullständigt från de tidigare kronologiskt ordnade lagböckerna. I och med att verken med titeln Suomen Laki började publiceras upphörde utgivningen av de lagböcker som byggde på 1734 års lag.

2000-talet och den elektroniska lagboken

Slutet av 1900-talet och 2000-talet har i fråga om lagboken och våra författningar präglats av en ytterst snabb utveckling av de elektroniska tjänsterna. Suomen Laki -verket har publicerats i cd-rom-version alltsedan år 1995, och från år 1996 har verket varit tillgängligt i form av en nättjänst. Såväl den avgiftsfria Finlex-tjänsten som många kommersiella tjänster ger användarna tillgång förutom till lagstiftningen också till bland annat rättspraxis och förarbeten till lagar via en och samma anslutning. I de kommersiella rättsliga tjänsterna ingår också olika tilläggstjänster, såsom lagkommentarer och juridiska nyheter.

När det gäller de tryckta lagböckerna omvandlades Suomen Laki till ett tredelat verk år 2006. Suomen Laki fick en ny konkurrent år 2008, då Edita Publishing Oy lanserade ett nytt verk med titeln Lakikirja. Alla ändringar i de lagar som ingår i Editas lagbok kan följas i den elektroniska Edilex-tjänsten.

Välkommen

till vår utställning om detta tema

på Riksdagsbiblioteket.

Vi presenterar gärna utställningen också för grupper.

Erika Bergström
tfn 09- 432 3402

Mirja Pakarinen
tfn 09- 432 3434

Utställningens arbetsgrupp:
Mirja Pakarinen, Erika Bergström,
Hilppa Haukka, Juhani Lomu, Heikki Rajala, Anne Schwartz
och Tiina Tuukkanen.